
МІЖНАРОДНА АМНІСТІЯ

Україна Насильство в сім'ї: звинувачуючи жертву

AI Index: EUR 50/005/2006

2006 рік

Україна

Насильство в сім'ї: Звинувачуючи жертву

«для прикладу, візьміть таку ситуацію: чоловік приходить додому. Годувальник (носій матеріальних благ) заходить до хати і бачить, що на кухні не прибрано, а жінка нічого не зробила. Якщо вона отримає попередження про віктимну поведінку, у майбутньому вона буде поводитися інакше і чоловіку не доведеться її бити».

Співробітник міліції, вересень 2006 року

Вступ

У цьому короткому звіті Міжнародна Амністія відзначає, що незважаючи на всі кроки, зроблені урядом України для подолання проблеми насильства в сім'ї, ця проблема залишається широко розповсюдженою, жінки, які стали жертвами домашнього насильства не отримують адекватного захисту, чи навіть доступу до правосуддя.

Україна неспроможна виконати свої зобов'язання згідно міжнародного права про права людини, не застосовує принцип due diligence (необхідна відповідальність держави) для забезпечення прав жінок на рівність, життя, свободу, безпеку, свободу від дискримінації та тортур, жорстокого, нелюдського чи принижуючого людську гідність поводження. Міжнародна Амністія пропонує вісім рекомендацій, що можуть допомогти урядові країни неухильно виконувати свої зобов'язання згідно міжнародного права про права людини.

Винуватці насильства в сім'ї в Україні не несуть відповідальності перед законом. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї не» не забезпечує жертвам насильства адекватного захисту та закріплює міф про те, що жінка винна у скоєному щодо неї насильстві. Часто міліція не робить жодних кроків у відповідь на заяви жінок про скоєння насильства в сім'ї. Жінки, які намагаються звернутися до суду зі скаргами на насильників зтикаються з широко розповсюдженою корупцією. Суди застосовують неадекватні види покарання щодо винуватців.

Згідно міжнародного законодавства, Україна зобов'язана забезпечити притулки та інші види підтримки для жінок, які стали жертвами насильства в сім'ї. Міністерство сім'ї, молоді та спорту має у своєму підпорядкуванні низку центрів, що надають юридичні та психологічні консультації, а також притулки для молодих людей до 35 років і їх родин. Проте жінки не є цільовою групою таких центрів, їм не надають відповідної підтримки та захисту, необхідних жертвам домашнього насильства.

Подолання гендерних стереотипів – найбільш ефективний шлях боротьби з насильством у сім'ї, впровадж дослідження для написання цього звіту, Міжнародна Амністія знайшла докази широко розповсюдженого дискримінаційного ставлення до жінок з боку суспільства. Залишається лише сподіватися, що реалізація нового Закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків», буде ефективним.

Міжнародна Амністія переконана, що для подолання насильства в сім'ї та введення дієвої системи захисту для жінок, необхідні сильна політична воля та рішучі заходи. Жінки повинні бути забезпечені тимчасовими притулками, можливістю довготермінового роздільного проживання та ефективною соціальною підтримкою, розробленою спеціально для їх потреб. Необхідно активно проводити підготовку співробітників міліції, щоб вони розуміли психологічні наслідки домашнього насильства. Повинні бути внесені зміни у Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», санкції, закріплені у Кримінальному та Адміністративному кодексах, повинні бути переглянуті. Уряд повинен проводити

кампанії з привернення уваги населення до проблеми, інформування про неї та припинення стигматизації жертв насильства.

Міжнародна Амністія не вважає, що насильство в сім'ї є особливістю лише України, чи є більш поширеним в Україні, ніж в інших країнах. Міжнародна Амністія неодноразово висвітлювала у своїх звітах, що в багатьох країнах – Албанії, Беларусі, Великобританії, Грузії, Іспанії, Росії, Туреччині, Франції, Швеції – жінки зазнають насильства від своїх партнерів, незважаючи від місця проживання чи соціального статусу. У багатьох випадках, насильство розглядається як цілком нормальна частина стосунків між чоловіком і жінкою, чи виправдовується ревнощами, захистом гідності або традиціями. Міжнародна Амністія вважає, що жодна така причина, чи будь-які інші, ніколи не можуть виправдати насильства над жінками. Стандарти права наголошують на тому, що насильство над жінками є серйозним порушенням прав людини.

Масштаби домашнього насильства

Не існує повної статистики щодо кількості жінок, які потерпають від насильства з боку своїх партнерів, але існує багато чинників, що свідчать про поширеність цієї проблеми.

Департамент громадської безпеки, підпорядкований Міністерству внутрішніх справ веде статистику виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», яка засвідчує, що впродовж перших шести місяців 2006 року було зареєстровано 83150 заяв про насильство в сім'ї. Ця статистика не відображає розподілу за статтю (жертви жінки чи жертви чоловіки), але згідно з даними Департаменту, 90 % жертв домашнього насильства становлять жінки. Дані, представлені Міністерством внутрішніх справ, за першу половину 2006 р, ілюструють, що в 1008 убивствах та 402 випадках неумисних убивств на побутовому ґрунті, більшість жертв - жінки. Один з працівників міліції повідомив Міжнародній Амністії, що у Вінницькій області щодня одержують близько 40-45 дзвінків з повідомленнями про насильство в сім'ї, а лише за 2006 рік зареєстровано 9 випадків убивств у родині.

Ці цифри відображають лише ті випадки насильства в сім'ї, що потрапили до уваги міліції. Існують докази того, що набагато більша кількість жертв насильства не звертається до міліції, чи навіть до своїх близьких родичів. Члени неурядових організацій (НУО) та співробітники міліції, яких опитувала Міжнародна Амністія в вересні 2006 року, вважають, що від 50 до 70 % українок є жертвами насильства в сім'ї. Національне опитування 6000 жінок віком від 12 до 30, проведене у 2001 році НУО «Winrock International» засвідчило, що 33 % жінок в Україні страждали від моральних чи вербальних нападів, зазвичай з боку своїх чоловіків, друзів або сусідів. Серед опитаних 11-12 % жінок стали жертвами сексуального насильства, а 5 % страждали від фізичного насильства, зазвичай з боку своїх чоловіків.¹ Лікар приймального відділення Вінницької міської лікарні № 2 повідомила Міжнародній Амністії, що в середньому лише 10 жінок на рік визнають, що їх травми є наслідком насильства в сім'ї. Набагато більше потерпілих, які мають сліди побоїв, але за словами лікарів: «їх справа лікувати, а не перевіряти звідки або яким чином жінка отримала пошкодження». У однієї з пацієнок були порізи від ножа, вона стверджувала, що чистила картоплю, але лікарі не зовсім розуміли чому вона ранила це опівночі.

Насильство щодо жінок у родині може набувати різних проявів, від позбавлення жінки економічно необхідних ресурсів, через вербальне та психологічне насильство, до побоїв, сексуального насильства або навіть убивства. Лариса розповіла яким чином її чоловік застосовував насильство щодо неї для залякування їхніх дітей. Він тримав її головою зануреною у наповнену водою ванну та погрожував втопити, якщо їх дочка не зробить домашніх завдань. Жанна була об'єктом насильства з боку свого чоловіка впродовж 13 років. Він ображав та бив її, а потім приносив квіти та молив пробачити йому. Одного разу він зайшов до ванни, коли вона милася та помочився на неї. Соціальна працівниця у Києві розповідала про жінку, яка була директором школи, а вдома потерпала від психологічного насильства. Її чоловік не дозволяв їй їсти разом з ним або сидіти разом на канапі. Чоловіки також можуть бути жертвами насильства в сім'ї, Міжнародна Амністія отримала повідомлення про чоловіка, якого разом з дітьми вигнала на вулицю дружина, внаслідок чого він став безпритульним.

*«У цій країні життя для нас дуже важке. Їм (чоловікам) тяжко, саме тому вони п'ють»
Лариса, Вінниця, вересень 2006 року*

¹ Соціальний моніторинговий центр та Український Інститут соціальних досліджень, *Торгівля жінками, як соціальна проблема в українському суспільстві* – Підсумки, Київ, 2001, <http://www.winrock.org/leadership/files/SocialMonitoring.pdf>.

В 2001-2003 роках Всесвітня Організація Здоров'я провела психологічне опитування у 14 країнах. За результатами цього опитування в Україні найбільшим фактором ризику виникнення насильства з боку чоловіка в родині є психологічна травма з дитинства, поведінкові проблеми та зловживання алкоголем. Чоловік Лариси бив її коли був п'яним, а пізніше вона випадково дізналася, що він виріс у середовищі де насильство було щоденним явищем, його мати бив її чоловік, але вона ніколи про це не говорила.

В деяких випадках жінки вдаються до вбивства свого партнера аби уникнути насильства. Соціальна працівниця у м.Києві розповіла Міжнародній Амністії про випадок однієї жінки, яка потерпала від насильства з боку чоловіка багато років, але коли він звалтував її на очах власних дітей та погрожував звалтувати дітей, жінка вбила його. Її засудили до 15 років позбавлення волі.

Насильство в сім'ї є не лише порушенням прав людини, воно було визнано одним з головних «змушуючих» факторів, які штовхають жінку до тенет торгівців людьми. Працівниці Жіночого консультаційного центру, НУО яке підтримує гарячу лінію для потенційних жертв торгівлі людьми у м.Дніпропетровську, повідомили представникам Міжнародної Амністії, що близько 50 % жінок постраждалих від торгівлі людьми, з якими вони працювали, були жертвами насильства в сім'ї до того, як вони поїхали закордон. Опитування проведене Міжнародною організацією міграції показало, що 80 % жінок яким вони допомагали були жертвами насильства в сім'ї до того, як стали жертвами трафіку.

Зобов'язання за міжнародним правом

Насильство щодо жінок є порушенням фундаментальних прав людини, включаючи право жінок на фізичну та психологічну недоторканність, право на життя та право на рівність з чоловіками. Україна є країною підписантом усіх основних міжнародних документів, включно з:

- Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права (ICCPR)
- Міжнародна Конвенція про економічні, соціальні та культурні права (ICESCR)
- Конвенція ООН про викоренення всіх форм дискримінації щодо жінок (Жіноча Конвенція) та Факультативний Протокол до неї (CEDAW)
- Конвенція ООН проти торгтур та інших форм жорстокого, нелюдського чи принижуючого поводження або покарання (CAT)
- Конвенція ООН про права дитини (CRC)

Відповідно до норм цих міжнародних документів Україна зобов'язана захищати, поважати та забезпечувати реалізацію прав людини по відношенню до всіх осіб, які перебувають на її території та під її юрисдикцією без дискримінації, особливо на підставі гендеру.

Що таке насильство щодо жінок?

Конвенція ООН про викоренення насильства щодо жінок визначає насильство щодо жінок, як «будь-який акт гендерного насильства, яке призводить чи може призвести до фізичної, сексуальної або психологічної шкоди чи страждань жінок, в тому числі погрози здійснити такі акти, змушування чи примусове позбавлення свободи, здійснювані публічно або в приватному житті».

Всесвітня організація здоров'я визначила насильство з боку партнера, як будь-яку поведінку всередині стосунків, що може призвести до фізичної, психологічної чи сексуальної шкоди, в тому числі:

- акти фізичної агресії, такі як лупцювання, штовхання, копання та биття
- психологічні образи, такі як залякування, постійне приниження та знущання
- Примус до сексуального контакту
- Насильницький статевий акт чи змушування до інших форм статевих відносин
- Різноманітні форми контролю поведінки, такі як ізоляція особи від її родини та друзів, нагляд за її пересуванням, обмеження її доступу до інформації чи допомоги.

Зобов'язання держав згідно міжнародного права не обмежуються забезпечення того, щоб їх органи не чинили порушень, ці зобов'язання також вимагають від держави вживати ефективних заходів задля попередження та покарання порушень з боку індивідуумів чи груп. Таким чином, відповідно до норм міжнародного права держави мають зобов'язання попереджати, забороняти та карати насильство щодо жінок, незважаючи на те, чи є винуватець приватною особою, чи представником державних органів. Держава також має зобов'язання забезпечити відновлення справедливості, включаючи матеріальну компенсацію жертві.

Комітет з викоренення дискримінації щодо жінок (CEDAW), який проводить моніторинг виконання країнами зобов'язань згідно Жіночої Конвенції ООН у своїх Загальних рекомендаціях № 19 визначає, що гендерне насильство, включаючи насильство щодо жінок, є однією із форм дискримінації. Таким чином, Україна, як країна підписант Жіночої Конвенції ООН, зобов'язана «вжити необхідних законодавчих чи інших заходів, включаючи санкції, там де це необхідно, забороняючи всі форми дискримінації щодо жінок». Україна також зобов'язана звітувати про виконання Жіночої Конвенції ООН щонайменше кожних чотири роки. Останній звіт Україна надала у 2002 році.

Рада Європи також звернулася до країн-членів із закликом застосовувати принцип *due diligence* (необхідної відповідальності держави) для боротьби з насильством щодо жінок, та розробити середньо та довго строкові плани з метою захисту жінок. 27 листопада 2006 року Рада Європи починає кампанію з подолання насильства щодо жінок яка вимагає: «Захист жінок від насильства у родині чи вдома повинен стати найважливішим політичним завданням у всіх країнах-членах Ради Європи, на це повинні бути направлені необхідні фінансові ресурси».²

Національне законодавство

У багатьох аспектах українське законодавство відображає міжнародні правові стандарти. 15 листопада 2001 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про попередження насильства в сім'ї», який силу набув чинності в січні 2002 року. Україна була першою країною колишнього Радянського Союзу, що прийняла подібний закон про домашнє насильство. Цей Закон стосується всіх аспектів насильства в сім'ї та містить визначення насильства в сім'ї, яке відповідає стандартам ООН. Цей Закон є превентивним, випадки насильства в сім'ї розслідуються та караються відповідно до чинних положень Кримінального та Адміністративного кодексів.

Незважаючи на це, Закон не став ефективним засобом в боротьбі з насильством в сім'ї. У висновках парламентських слухань, проведених в червні 2004 року (Статус жінок в Україні: реальність та перспективи), визнано, що незважаючи на ухвалений Закон «Про попередження насильства в сім'ї», кількість випадків насильства в сім'ї продовжує зростати. Міжнародна Амністія вважає, що Закон містить серйозні недоліки, які потрібно виправити для того, щоб він став ефективним засобом попередження домашнього насильства.

Закон «Про попередження насильства в сім'ї» містить статтю 11 яка визначає «віктимну поведінку»: «поведінка жертви домашнього насильства, яка провокує насильство». Стаття 11 передбачає, що жертва насильства в сім'ї, яка проявляла «віктимну поведінку» отримує «офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки». У Законі не повинна міститися подібна стаття, навіть якщо є необхідним звернути увагу на поведінку партнерів та їх відносини при психологічній допомозі. За відсутності адекватних соціальних служб та інших агенцій для надання такої допомоги, основне навантаження цієї роботи лягає на перенавантажених дільничних інспекторів, які без належної освіти і підготовки, наділяються повноваженнями робити висновки щодо «віктимної поведінки» жертви. В реальності, цей пункт закону підтримує припущення про те, що жінка сама винна в провокуванні насильства, тому чоловік може уникнути покарання. Це дає змогу міліції та державі спрямувати свої зусилля на повчання жертви «яким чином виправити свою поведінку», замість того, щоб забезпечувати жертву належним захистом та притягувати до відповідальності винуватця.

Більш того, всі попередження жінці про «віктимну поведінку» додаються до її характеристики і, якщо справа доходить до суду, вони можуть бути фактором для пом'якшення покарання винуватця злочину. Один з адвокатів, що працював у партнерстві з НУО у Львові, заявив, що деякі міліціонери зауважили, що коли вони висувають жінці попередження про «віктимну поведінку», вона більше не

² (СМ(2006)93 Кінцеве Доповнення від 21 червня 2006, Проект Ради Європи: Європейська кампанія з боротьби з насильством щодо жінок, включаючи домашнє насильство, насильство з боку працівників органів офіційної влади. (EGTFV))

скаржитися. За перші 9 місяців 2005 року було висунуто 3049 попереджень про «віктимну поведінку». Статистика підготована Департаментом з громадської безпеки за 2006 рік не включає в себе відомостей про «віктимну поведінку». Працівник Департаменту повідомив Міжнародній Амністії, що МВС видало інструкції для міліціонерів, бути обережними з використанням терміну «віктимна поведінка». Ці дані підкріплюють переконання в тому, що стаття 11 терміново має бути вилучена з Закону.

Закон «Про попередження насильства в сім'ї» передбачає використання цілої низки методів для попередження та захисту жертв насильства. Зокрема, захисні ордери, спеціальні заклади для жертв домашнього насильства, центри медичної та соціальної реабілітації, кризові та моніторингові центри. Але цей Закон не надає детального опису таких закладів і служб, не передбачає адекватного механізму для національного фінансування подібних установ.

У вересні 2006 року Департамент громадської безпеки МВС повідомив представникам Міжнародної Амністії, що захисні ордери ефективні лише тоді, коли партнери живуть окремо, але вони зовсім не мають сенсу, коли партнери живуть разом, тому що не існує положень про окремі помешкання для винуватців. Працівник міліції з м.Вінниці розповів, що до вересня 2006 року було видано 56 захисних ордерів, але не було жодного випадку, коли винуватці порушили ці приписи. Міністерство сім'ї, молоді та спорту нещодавно створило різноманітні служби, включаючи центри для соціальної та психологічної підтримки молодих людей та сімей, але ці служби спрямовані лише на сім'ї, а не на допомогу жінкам, вони не відповідають міжнародним стандартам для жіночих притулків (див. **Відсутність притулків для жінок** далі).

Перешкоди для здійснення правосуддя

В Україні, як і в інших країнах, жінки, що постраждали від насильства в сім'ї, рідко звертаються у міліцію зі скаргою з власної ініціативи. Для порушення кримінальної справи необхідно, щоб жертва подала офіційну заяву. Серед причин того, чому жінки не звертаються в міліцію, є терпимість у відношенні до насильства, страх помсти з боку жорстоких партнерів, відчуття власної вини, страх зганьбити сім'ю, занижена самооцінка, а також фінансова залежність. Проте навіть тоді, коли жертви насильства в сім'ї все ж подають заяву до міліції про факт насильства в сім'ї, вони зазнають значних перешкод у намаганні покарати винуватців. У деяких випадках неадекватні санкції щодо винуватців стримують жінок від звернення до міліції, в інших випадках їм стає відомо, що міліція відповідає неадекватно або є корумпованою.

Насильство в сім'ї не визначається у Кримінальному кодексі України окремим злочином та карається згідно відповідно до різних статей Кримінального кодексу за нанесення тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, тортур, здійснення побиття та погрози вбивства. Найчастіше застосовуються такі статті Кримінального кодексу як, стаття 121 - умисне завдання тяжких тілесних ушкоджень, стаття 125 - умисне завдання легких тілесних ушкоджень, та стаття 127 - тортури. Законодавством передбачено різний ступінь покарання - від стягнення штрафу до позбавлення волі терміном до 2 років, а у виняткових випадках можливе засудження до тривалих термінів позбавлення волі.

В багатьох випадках міра покарання залежить від тяжкості тілесних ушкоджень. Із набуттям чинності нового Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» до Адміністративного Кодексу була внесена нова стаття (стаття 173/2), яка передбачає стягнення штрафу чи засудження до 15-денного арешту за здійснення насильства в сім'ї. Існуюча практика стягнення штрафу за здійснення насильства в сім'ї знеохочує жінок від подання заяви до міліції, оскільки гроші зазвичай вираховуються з сімейного бюджету, що негативно впливає на інших членів сім'ї в так само, як і на винуватця. Юрисконсульт НУО «Західно-Українські перспективи» (м. Львів) повідомив Міжнародній Амністії, що із 20 суддів - учасників тренінгу, який проводила їх громадська організація, 19 осіб сказали, що вони завжди накладають штраф за здійснення насильства в сім'ї і лише одна суддя-жінка сказала, що вона присуджує 15-денний арешт.

«Начальник міліції наказав не пропускати мене до міліції, очевидно мій чоловік заплатив йому гроші. І мене просто не впустили в міліцію, я заходила, а мені сказали...Наказано Вас не пропускати.»

Жанна, м. Вінниця, вересень 2005 р.

В Україні існує високий рівень корупції на всіх рівнях. Міжнародна організація «Transparency International» відвела Україні 107 місце за рівнем корумпованості у 2005 р. у рейтингу із 158 країн. Заступник Міністра внутрішніх справ заявив у жовтні 2006 р. про те, що за перші дев'ять місяців 2006 р. офіційні особи отримали хабарів на загальну суму 9,3 млн. грн. (1,4 млн. євро). Юрій Луценко, обійнявши посаду Міністра внутрішніх справ України в лютому 2005 р., зазначив, що існує високий рівень корумпованості всередині МВС та розпочав антикорупційну кампанію.

У звіті Держдепартаменту США щодо України зазначено, що корупція в межах судової гілки влади є значною проблемою для України, та вказано, що «підозрювані часто давали хабарі представникам суду для зменшення обвинувачення до початку судового процесу або для пом'якшення міри покарання». Жертви насильства в сім'ї також відзначають, що здійсненню правосуддя перешкоджають корумпованість міліції та судової системи. Жанна заявила Міжнародній Амністії про те, що її чоловік не тільки підкупив міліцію для того, щоб її не впускали у відділок міліції, але й заплатив гроші за те, щоб перша справа проти нього «була загублена». Нещодавно була порушена друга справа, проте Жанна заявляє, що її чоловік міг підкупити свідків.

Представники громадських організацій скаржаться на те, що міліція часто відмовляється здійснювати будь-які дії щодо фактів насильства в сім'ї. Юрисконсульт НУО «Західноукраїнські перспективи» (Львів) повідомила Міжнародній Амністії про те, що з 20-25 випадків насильства в сім'ї, над якими вона працювала щомісячно, лише у 5 чи 8 випадках були здійснені певні кроки з боку міліції. Жанна заявляє про те, що коли вона вперше подала заяву до міліції про те, що чоловік її бив, дільничний інспектор заявив їй, що якщо вона хоче, щоб справа просувалася швидко, вона повинна надати йому певні сексуальні послуги.

Відсутність притулків для жінок

Україна взяла на себе міжнародні зобов'язання забезпечити здійснення низки заходів для сприяння жінкам у їх намаганнях протидіяти насильству в сім'ї. Генеральна Асамблея ООН – орган, що представляє всі уряди світу, у численних резолюціях з цього питання відзначає, що держави повинні забезпечувати доступ до притулків, організувати «гарячі лінії» та проводити тренінги для службовців всіх рівнів, окрім всього різноманіття інших ініціатив для подолання насильства в сім'ї. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» також передбачає необхідність забезпечення притулків для жінок. Державні установи і НУО надають доступ до різних типів притулків, проте не існує вичерпної і точної інформації про місцезнаходження притулків для жінок. Більшість притулків не спеціалізуються на наданні допомоги жінкам, які є жертвами насильства в сім'ї, та в багатьох випадках ці притулки не відповідають прийнятним міжнародним стандартам функціонування притулків.

Стандарти функціонування притулків

Згідно доповіді VII Асамблеї жіночих притулків та реабілітаційних центрів,
(3-5 грудня 2004 р. , Канаккале, Туреччина)

- Адреси притулків повинні бути засекречені та інформація про жінок, що подають заяви до притулків повинна бути конфіденційною.
- Не повинно бути жодної дискримінації жінок на основі релігії, сімейного статусу, кольору шкіри, національності, професії, мови, інвалідності, соціального статусу, віку чи політичних переконань.
- Притулки повинні бути доступними для всіх жінок, зокрема для бездітних жінок та представниць меншин.
- Функціонування притулків повинне здійснюватись жінками для забезпечення потреб жінок.
- Життєво необхідним є забезпечення безпеки жінкам з дітьми, які повинні перебувати у притулку разом.
- Свідчення про пережите жінками насильство повинні сприйматися в якості правдивої інформації.
- Притулок повинен спонукати жінок подолати проблеми з насильством самостійно шляхом надання жінкам різноманітних пропозицій допомоги у вигляді догляду за дитиною, юридичних консультацій, професійних курсів, пропозицій роботи, медичної та психологічної допомоги та надати їм безпечне середовище підтримки, де вони зможуть відновити віру у власні сили.
- Притулки надають підтримку по догляду за дитиною, юридичні консультації, пропонують професійні курси, працевлаштування, медичну та психологічну підтримку для встановлення життя без насильства.
- Притулки надають безпечне середовище, де жінки зможуть відновити віру у власні сили.

Протягом останніх двох років Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту України започаткувало функціонування та постійно підтримує розвиток мережі із 21 центру соціальної і психологічної підтримки молоді і сім'ї. Ці центри надають юридичні та психологічні консультації та тимчасове проживання терміном до трьох місяців. Проте, вони не відповідають міжнародним стандартам функціонування притулків для жінок та не задовольняють вимоги Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», оскільки:

- основною метою функціонування центрів є захист сім'ї загалом, а не жінки;
- адреси центрів соціальної і психологічної підтримки доступні на сайті Міністерства. Наявність цієї інформації може спричинити ризик знаходження жертви вивуватцем насильства;
- жінки повинні мати офіційну реєстрацію (яка замінює прописку) в місті (районі), де знаходиться центр та повинні надавати інші документи для допуску в притулок.

Такі жорсткі вимоги допуску часто призводять до того, що офіційних офіційні притулків лишаються незаповненими. У тих містах, де притулки відсутні, соціальні працівники та службовці місцевих адміністрацій змушені робити те, що в їхніх силах аби допомогти жінкам в кризових ситуаціях. Начальник міського управління у справах сім'ї та молоді м.Дніпропетровська повідомила Міжнародній Амністії, що існувала домовленість із місцевим управлінням охорони здоров'я про те, що жінкам могли б надавати ліжко в лікарні.

Уряд зобов'язаний фінансувати підтримку жертв насильства в сім'ї відповідно до міжнародних стандартів. Створення притулків фінансується за кошти Міністерства, проте поточні кошти на функціонування після повного завершення їх створення передаються у розпорядження місцевих адміністрацій. Виділення коштів з місцевих бюджетів може бути проблематичним, оскільки місцеві адміністрації отримують обмежене фінансування. Минулого року центр у м.Дніпропетровську був закритий у зв'язку з браком фінансування з місцевого бюджету.

Існує також певна кількість притулків, функціонування яких забезпечується громадськими організаціями, які опікуються проблемами жінок - жертв насильства в сім'ї. В м.Києві існує один притулок, що фінансується з міського бюджету та обслуговується жіночою організацією. Місцезнаходження цього притулку тримається в таємниці згідно до вимог міжнародних стандартів. Проте жінки, які не зареєстровані в м.Києві, допускаються у цей притулок лише у виняткових випадках. Міжнародній Амністії повідомили також про існування інших притулків НУО у Харкові та Одесі. У жовтні 2006 р. Київський міський голова у прямому телевізійному ефірі пообіцяв забезпечити створення 5 додаткових притулків для жертв насильства в сім'ї.

Багато жінок, які зазнають насильства в сім'ї, намагаються тимчасово його уникнути, переховуючись, наприклад, у родичів чи друзів. Відсутність реальних альтернатив проживання призводить до того, що багато жінок постійно живуть в умовах насильства. Власний матеріальний дохід жінок часто є недостатнім для оренди чи купівлі житла. Їм нікуди йти у ситуаціях, коли їх друзі або родичі не готові надати їм місце для постійного проживання.

Спеціальний доповідач ООН щодо забезпечення адекватних умов проживання, як складової права на відповідні стандарти проживання, та щодо права недискримінації, у своїй доповіді «Жінки та адекватні умови проживання» в лютому 2005 р. заявив про те, що «жінки, що живуть в ситуації насильства в сім'ї, фактично мають невідповідні умови проживання внаслідок наявності вдома постійної загрози насильства». Він закликав уряди «забезпечити тимчасовий доступ до належних притулків і продовжувати забезпечувати адекватні умови проживання». Крім того, він закликав уряди «внести відповідні зміни до законодавства для забезпечення відповідних положень щодо захисту прав жінок на адекватні умови проживання».

Психолог, що працює в НУО «Розрада» в м.Києві, розповіла про випадок згвалтування чоловіком своєї жінки у присутності двох синів. Вона не могла дозволити собі переїхати в іншу квартиру та жила у своїх друзів протягом двох років. Коли її друзі врешті продали квартиру, їй довелося повернутися у своє помешкання та жити разом з чоловіком, де вона знову зазнала насильства. Інша жінка, Лариса, продовжує жити зі своїм чоловіком попри те, що її чоловік бив її у минулому. Вона повідомила представнику Міжнародної Амністії, що присутність двох дорослих чоловіків – її сина та чоловіка доньки, є «дуже добрим контролюючим фактором».

У Житловому Кодексі України існує норма (стаття 116), яка дозволяє виселити із комунального житла за антисоціальну поведінку. Цю норму використовували жертви насильства в сім'ї для виселення вивуватців. Проте, все більше громадян України проживає у приватизованих квартирах, де ця норма не може бути застосована. Інколи люди вдаються до відчайдушних заходів для того, щоб відселитись. Дехто розділяє існуючу власність навпіл для створення окремого простору для проживання, проте з правової

точки зору це можливо лише у випадку існування двох окремих входів. Поширеною практикою також є обмін однієї квартири на дві квартири меншої площі. Оскільки в Україні не існує системи соціального житла, більшість жінок лякає перспектива залишитись без помешкання. Тому переважна більшість надає перевагу залишитись в сім'ї та терпіти насильство, ніж залишитися бездомною.

Для розірвання замкнутого кола насильства жінкам необхідно надати доступ до тимчасових притулків та забезпечити довготривалим безпечним житлом.

Відношення суспільства та гендерні стереотипи

«Непобита жінка – як незаплетена коса»

Народне прислів'я, Чернівецька обл.

«Наші жінки не є вільними. Вони не знають своїх прав та не вимагають їх дотримання»

Працівник Міністерства молоді, сім'ї та спорту

Ефективними шляхами подолання насильства в сім'ї є досягнення рівності жінок і чоловіків та подолання гендерних стереотипів. Проте, жінки повинні бути проінформовані про їхні права та знати можливості, що надаються жертвам насильства в сім'ї.

Із прийняттям Верховною Радою України 8 вересня 2005 р. Закону України «Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків», що набув чинності 1 січня 2006 р., було здійснено важливий крок для досягнення гендерної рівності в Україні. Проте, необхідні консолідовані зусилля для зміни базових соціальних і культурних стереотипів, які породжують дискримінацію жінок та спричиняють прояви насильства. Існує лише одна позитивна суспільна тенденція, котру підсилює Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». Це усвідомлення того, що жінки повинні активно звинувачувати тих, хто здійснює насильство проти них.

«Це – проблема відсутності освіти. Дітей необхідно виховувати в дусі усвідомлення їх власної гідності, особливо дівчат. Другий важливий фактор – гласність. Необхідна повнота інформації, щоб люди знали. Знаєте, багато людей ніколи не чули терміну «насильство в сім'ї»»

Лариса, Вінниця, вересень 2006 р.

Міжнародна Амністія вважає, що проведення широкої суспільної інформаційної кампанії проти насильства в сім'ї сприятиме подоланню таких ганебних суспільних явищ внаслідок усвідомлення проблем насильства та активізації зусиль жінок.

Рекомендації

- Виключити з Закону «Про попередження насильства в сім'ї» статтю 11 про «віктимну поведінку».
- Внести поправки до Закону «Про попередження насильства в сім'ї» з тим, щоб включити опис запропонованих інституцій та служб та об'єднати Закон з відповідним актом про спеціальне фінансування служб підтримки для жертв.
- Переглянути роль прокуратури, з тим, щоб органи прокуратури самі ініціювали відкриття кримінальної справи за відсутності офіційної заяви від жертви насильства, таким чином зменшити ризик впливу на жертву з боку порушника і зробити неможливими клопотання порушника про закриття справи.
- Припинити практику стягнення штрафів за акти насильства в сім'ї, впровадити інші адекватні міри покарання за скоєний злочин для того, щоб покарання не шкодило самим жертвам.
- Створити спеціальний етичний кодекс поведінки для працівників міліції, що допоможе їм працювати з жінками жертвами насильства в сім'ї так, аби не нанести їм додаткової шкоди. Навчити всіх працівників міліції використовувати цей етичний кодекс. Також, забезпечити допомогу в проведенні навчання на місцях та контроль за виконанням на практиці.
- негайно ввести стабільне, довготермінове фінансування з національного бюджету, чи розпочати пошук донорського фінансування, для створення необхідної кількості притулків по всій країні. Співпрацювати у цьому напрямку з жіночими та правозахисними НУО, які мають досвід роботи з жертвами насильства. Забезпечити доступність таких притулків для всіх жінок незалежно від віку, місця їх реєстрації/проживання чи громадянства.
- Розвивати вже створені Департаментом з громадської безпеки МВС системи, вести достовірну та гендерно розподілену статистику, яка б вказувала на сімейні стосунки жертви та винуватця насильства, а також перебіг розслідування та покарання по всій країні, зробити ці відомості доступними широкій громадськості.
- Спонсорувати та запровадити навчальні кампанії та кампанії підтримки для малозабезпечених, направлені на змінення існуючих у суспільстві стереотипів, адже саме вони викликають дискримінацію жінок та сприяють насильству щодо них. Подібні кампанії повинні нести в собі: пропаганду неприйняття насильства щодо жінок, викоренення стигматизму щодо жінок жертв насильства, заохочувати постраждалих добиватися відновлення справедливості та компенсації. Також до кампаній необхідно залучати лідерів громад, муніципальних політиків, засоби масової інформації та широку громадськість. Важливо проводити інформаційні та навчальні кампанії у школах, центрах навчання дорослих, на форумах громадян, за місцем роботи, через веб-сторінки, відкриті лінії та обговорення.